वयुगवानमिव रैक्कमात्येति अस्माद्वंशवाक्यादात्मनोऽनादरश्रुतवतो ज्ञानश्रुतेः श्रोत्रायणस्य युगुत्पेटे ताम्बूली रैक्क शूद्रशब्देनानेन स्वस्वामभ्यात्मनः परोक्षज्ञानस्य ख्यापनार्थेति गम्यते, जातिशूद्रस्यानधिकारात् । कथं पुनः शूद्रशब्देन युगुत्पत्ता स्वस्यते इति, उच्यते, तदा द्रव्याच्छुचमभिदुद्राव शुचा वाभिदुद्रुवे शुचा वा रैक्कमभिदुद्रावेति शूद्रावयवार्थसम्भवात् रुद्रार्थस्य चासम्भवात् । इत्यत्रैव चायमर्थोऽस्माभिराख्याविकायाम्" ।

शूद्रार्त्ता स्त्री शूद्रेणार्त्ता पीड़िता । प्रियङ्गौ शब्दच० ।

शूद्रावेदिन् स्त्री शूद्रां विन्दति विद्-णिनि उप० । शूद्रजातिस्त्रिया विवाहकर्त्तरि । "शूद्रावेदी पतत्यत्रेः" मनुः "कामतस्तु प्रवृत्तानामिमाः स्युः क्रमशोऽवराः । शूद्रैव भार्या शूद्रस्य सा च स्वा च विशः स्मृते । ते च स्वा चैव राज्ञश्च ताश्च स्वा चाग्रजन्मनः" इति मनुना कामतवातवर्णविवाहे विहितेऽपि शूद्रावेदीत्यस्याधिकदोषार्थता द्विजातिस्त्रीलाभे शूद्रस्त्रीविवाहनिषेधार्थता च । स च विवाहः युगान्तरविषयः कलौ अवर्णस्त्रीविवाहनिषेधात् कलिशब्दे १८०२ पृ० दृश्यम् ।

शूद्रान्न न०६त० । शूद्रस्वामिकान्ने तस्य द्विजैरभक्ष्यत्वं यथा हारीतः "शूद्रान्नेन तु भुक्तेन उदरस्थेन यो मृतः । स वै खरत्वमुष्ट्रत्वं शूद्रत्वञ्चाधिगच्छति" स्म०त० धृत वाक्यं शूद्रान्नं शूद्रस्वामिकान्नं रघु० । "आमं शूद्रस्य पक्वान्नं पक्वमुच्छिष्टमुच्यते" इति तत्पक्वान्नस्य सर्वथा निषेधादत्र कस्यचिन्नमेव शूद्रस्वामिकान्नं गृह्यते । तद्दत्तमपि भोजनकाले तद्गृहावस्थितं तदपि शूद्रान्नं तदाङ्गिराः "शूद्रवेश्मनि विप्रेण क्षीरं वा यदि वा दधि । निहत्तेन न भोक्तव्यं शूद्रान्नं तदपि घृतम्" तेन शूद्रवेश्मस्थितक्षीरदध्यादिकमपि शूद्रान्नं पारिभाषिकमिति बोध्यम् । निहत्तेन शूद्रान्नानिहत्तेन । तदपीति अपिशब्दात् शाकाद्दत्तदततण्डुलादि न तु तद्दत्तकपर्दकादिना क्रीतमपि । स्वगृहागतं शूद्रान्नं अङ्गिराः "यथा यतस्ततो ज्ञाप्यः शुद्धिं यान्ति नदीं गताः । शूद्रान्निप्रगृहेष्वन्नं प्रविष्टन्तु सदा शुचि" प्रविष्टं स्वतावादकप्रतिग्रहादिनेति शेषः । अतएव पराशरः "नाश्नन्ति शूद्रान्नं यावत्स्पृशति द्विजः । द्विजानिकरसंस्पृष्टं सर्वं तद्विरुच्यते" । स्पृशति प्रतिगृह्णातीति कल्पतरुः । तच्च संप्रोक्ष्य प्राशनिन्याह विष्णुः "संप्रोक्ष्य प्रतिगृह्णीयात्शूद्रान्नं गृहमागतम्" तच्च पात्रान्तरे प्राशनिन्याहाङ्गिराः "स्वपात्रे यत्तु विन्यस्तं शूद्रो यच्छति नित्यशः । पात्रान्तरगतं ग्राह्यं दुग्धं स्वगृहमागतम्" । एतेन स्वगृहमागतस्यैव शूद्रत्वं प्रतीयते ततश्चैतादृशमपि सुमूर्षुणा शूद्रान्नं सर्वथा न भोक्तव्यम् प्रायुक्तहारीतवचने तन्निन्दाश्रवणात् शु०त० । "नाद्यात् शूद्रस्य विप्रोऽन्नं भोक्ताहा यदि वान्यतः । स शूद्रयोनिं व्रजति यस्तु भुङ्क्ते ह्यनापदि । अष्टमासान् यो द्विजो भुङ्क्ते शूद्रस्यान्नं विगर्हितम् । जीवन्नेव भवेत् शूद्रो मृतः श्वा चाभिजायते । ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्रस्य च मनीषिणः । यस्यान्नेनोदरस्थेन मृतस्तद्योनिमाप्नुयात्" व्यासवाक्यम् "आर्त्विजः कुलमित्रञ्च गोपालो दासनापितौ । एते शूद्रेषु भोज्यान्ना यश्चात्मानं निवेदयेत् । शौण्डिकः कुम्भकारः चेलकर्त्तक एव च । एते शूद्रेषु भोज्यान्ना दत्त्वा स्वल्पपणं बुधैः । पायसं स्निग्धपक्वञ्च यावकञ्चैव सक्तवः । पिण्याकश्चैव तैलञ्च शूद्राद् ग्राह्यं द्विजातिभिः" कूर्मपु० ७अ० भागे १६श्लो० । "कन्दुपक्वानि तैलेन पायसं दधिसक्तवः । द्विजैरेतानि भोज्यानि शूद्रगेहकृतान्यपि" । "कुलमित्रादीनां भोज्यान्नता तु कलीतत्परा । शूद्रेषु दासगोपालकुलमित्रार्द्धसीरिणाम् । भोज्यान्नता गृहस्थस्य तीर्थसेवाऽतिदूरतः" पराशरेण कलौ वर्जप्रकोक्तैः शूद्रोऽपि ब्राह्मणद्वारा पक्वान्नेन नैवेद्यं दातुमर्हति इत्युत्सर्गाङ्गचरुपाकादिवत् तत्रापि तस्याधिकार इति ति०त० दुर्गोत्सवप्रकरणे रघुनन्दनेन व्यवस्थापितम् तत्र द्रष्टव्यम् ।

शूद्रासुत पु० शूद्रायाः द्विजातिभिः जठायाः सुतः । द्विजातिजाते शूद्रजातिस्त्रियाः सुते पुत्रभेदे ।

शूना स्त्री श्वि-अधिकरणे-क्त सम्प्र०दीर्घः ।१।ग्राणिवधस्थाने रुद्रा० "पञ्च शूना गृहस्थस्य चूल्ली पेषण्युपस्करः । कण्डनी चोदकुम्भश्च वध्यते यास्तु वाहयन्" मनुः । तद्दोषनिवृत्तये कार्या मनुना पञ्च यज्ञा विहिता यथा "अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पितृयज्ञस्तु तर्पणम् । होमो दैवो बलिर्भौतो नृयज्ञोऽतिथिपूजनम् । पञ्चैतान् यो महायज्ञान् न हापयति शक्तितः । स गृहेऽपि वसन्नित्यं सूनादोषैर्न लिप्यते" । (आलजिय) २अधोलिङ्गायां स्त्रियां ।

शून्य त्रि०शूनायै ग्राणिवधाय हितम् रहस्यस्थानत्वात् यत् । १निर्जनस्थाने मेदि० । २आकाशे शब्दच० । ३बिन्दुमात्रे हेमच० । ४अभावे च अमरः । ५असम्बद्धे ६जने ७तुच्छे च त्रि० अमरः । [२शून्यमभ्रयुक्त त्रि० ।